

**МУҒАЛЛИМ
ХӘМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИҮ**

Илимий-методикалық журнал

№ 2/3 2023

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

МУАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҮ

Илимий-методикалық журнал

2023

2/3-сан

*Ўзбекистон Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқаргы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хам хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы сұуалық берилген.*

2/3-сан 2023

апрель-май

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Асқарбай НИЯЗОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Сабит НУРЖАНОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ	Нуржан МАТЧАНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Шукурилло МАРДОНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Арзы ПАЗЫЛОВ
Умида БАҲАДИРОВА	Барлықбай ПРЕНОВ
Фархад БАБАШЕВ	Қаххор ТУРСУНОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Нурзода ТОШЕВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Тажибай УТЕБАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ	Амангелди КАМАЛОВ
Алишер ЖУМАНОВ	Ризамат ШОДИЕВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Умида ИБРАГИМОВА	Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Гавхар ЭЦАНОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ ЭДЕБИЯТ

Yusupov I. K. Joqari klasslarda poeziyalik shigarmalardi oqituv texnologiyalari	6
Sattarova D. H. Holat bildiruvchi sifatlar ma'nolarini faollashuvi	11
Boqiyeva R. B. Ingliz tilida gapirishga o'rgatishning mazmuni	18
Quychiyeva Z. I. Frazeologik birliklarning aytim xususiyatlari	25
Mustafaqulova H. A. Activities for organizing communicative language teaching	29
Mustafaqulova H. A. learning different contexts in teaching second language	32

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Xakimova D. M. Innovatsion salohiyat modeli o'qituvchi faoliyatining asosi sifatida	36
Абдуҷаббарова М., Давлатов О. Маърифат даргалари асарларида маданиятнинг тарбиявий аҳамияти талқини	44
Quychiyeva Z. I. Ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalardan foydalanish va integrati maqsadlar	50
Fayzullayeva A. S., Mamarizayeva F. Z. Chet tillarni masofaviy o'qitishda interfaol usullardan foydalanish qulayliklari va unda yuzaga keladigan muammolar	55
Yakubov F. U. Shaxs tashkilotchilik qobiliyati muammosining xorij va O'zbekistonda ilmiy o'rganilganligi	61
Boqiyeva R. B. Fan va texnika yangiliklari kechalarini o'tkazish metodikasi	66
Fayzullayeva A. S., Mamarizayeva F. Z. Masofaviy ta'lim tushunchasi va masofaviy o'qitish jarayonining o'ziga xos tomonlari va afzalliklari	71
Yakubov F. U. Xorij psixologiyasi tadqiqotlarida shaxsning kommunikativ xususiyatlari muammosining ilmiy o'rganilganligi	76
G'aniyeva A. T. O'qituvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	83
Ismoilova Sh. Umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilarning kasbiy innovatsion kompetentligini takomillashirishning pedagogik asoslari	89
Иноятлов И. Ш. Касбий таълим (сув хўжалиги ва мелнорация) таълим йўналишлари талабаларини инновацион ёндашув асосида касбий фаолиятга тайёрлашнинг дидактик шарт - шароитлари	94
Джалилов Х. Х. Касбий маданиятини ривожлантиришда темир йўл муҳандислиги йўналиш талабаларининг педагогик шарт-шароитлари	100
Бокиев Х. Педагогика олий таълим муассасаларида кафедра профессор-ўқитувчиларнинг илмий-методик тайёргарлигини ривожлантириш	105
Мамажонов О. Т. Бо'lajak o'qituvchining ma'naviy kompetentligini rivojlantirish yo'llari	109
Эшмуродов О. Н. Кластерли таълим шароитида умумтаълим мактаб ўқувчиларининг ўқув ва билиш фаолиятини ривожлантиришга методологик ёндашувлар	117
Ergasheva F. A. Oliy ta'lim muassasalarida chet tilini o'rgatishda innovatsion texnologiyalar va ulardan foydalanish	122
Атаханова С. О. "Муҳандислик чизмачилиги" фанида стандартларнинг қўлланилиши	128
Ergasheva F. A. Ingliz tili leksikasini o'rgatishda yangi pedagogik texnologiyalarning ahamiyati	134
Ayslanbekova I. F. O'qituvchining o'quvchilar bilan ishlashida dars o'tish usullariga psixologik yondashuv	139
Ayslanbekova I. F. O'quv- tarbiya jarayonini tashkil etishning ilmiy psixologik adabiyotlarda o'rganilishi	146
Ibrgimov X. X. Tasviriy san'at mashg'ulotlarida o'quvchilarni mavzu asosida kompozitsiya ishlashga o'rgatish	151
Ko'kiyev B. B. Muhandislik grafikasi fanlarini o'qitishda zamonaviy texnologiyalarini o'rni	157
Muxtarova L. A. Ekologik xavfsizlik madaniyatini shakllantirish omillari	160

Ismatov U. Sh. Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarida grafik materiallarda tasvirlar bajarishga o'rgatish texnologiyalarini takomillashtirish	169
Ko'kiyev B. B. Muhandislik grafikasi fanlarini restavratsiya ishlarida qo'llanilishi	175
Ortiqova N. A. Pedagogik innovatsiyalarni amaliyotga tatbiq etishning tashkiliy asoslari	179
Ortiqova N. A. O'qituvchini innovatsion faoliyatga tayyorligini tashxis qilish diagnostikasi metodlari	187
Rustamov L. X. Uzlüksiz pedagogik amaliyotni tizimlashtirish	191
Raxmatov U. E., Xolmurodova O. S. Bo'lajak biologiya o'qituvchilarini tayyorlashda foydalaniladigan masala va mashqlarni tanlash mezonlari va ko'rsatkichlari	195
Zayniyev S. I. Biopolimerlar mavzularini o'qitishda olimpiada masalaridan foydalanishning o'ziga xos jihatlari	201
Mirzaeva H. I. Biologiya darslarida o'qituvchilarning talabkorlik kўnikmalarini takomillashtirish metodikasi	206
Ergasheva G. S., Umarova M. N. Biologiya darslarida raqamli raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish	212
Гаффаров А. М. Узлүксиз касбий ривожланиш тизимида педагогнинг мустакил таълими ва унинг ташкилий жиҳатлари	220
Xonnazarova S. Individual ta'lim texnologiyasi asosida o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish	227
Xidirov F. F. Ta'limda tolerantlik munosabatlarining metodologik aspektlari	232
Sarimsoqova S. M. Raqamli ta'lim sharoitida biologiya darslarida o'quvchilarning kompetensiyalarini shakllantirish kontekstlari	236
Kadirova Sh. Biologiya ta'limida qo'llaniladigan kompetentli yo'naltirilgan texnologiyalar tasnifi	2417
Жалилова Н. Т. Имом Ғаззалий илгари сурган таълимий ғоялар дидактик кадрият сифатида (Я.А Коменский ва Имом Ғаззалий меросининг тарихий-ретроспектив таҳлили асосида)	247
Xalmatova D. A. Aralash ta'limning pedagogik va psixologik asoslari	253
Хисматова Х. Рабочая тетрадь по коллоидной химии: использование в образовательном процессе и практические рекомендации	263

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙҲ, ФИЛОСОФИЯ

Peumuratova Z. Qaraqalpaqstan tarixi sabaqlarinda qaraqalpaq xalqini ruwxiy mādeniyati tarixin űyreniw māseleleri	269
---	-----

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Otaqulova D. R. «Flipped classroom» texnologiyasi yordamida mashg'ulotlarni tashkil etish usuli	273
Achilov N. N. Chizmachilik darslarida loyihalash elementlarini bajarishda kompyuter grafikasidan foydalanga holda talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish	278
Ozodboyev I. O. Muhandislik va kompyuter grafikasi darslarida autocad dasturida yig'ish chizmalarini 2d va 3d ko'rinishlarini chizish	283
Исмоилов Д. М. Кредит модуль тизимига асосланган ўқитиш тизимида физикадан амалий машғулодларни олиб бориш методикаси	287
Одилов Ё. Кредит-модуль тизимида физикадан эксперимент олиб бориш методикаси	293
Seytimbetov S. M. Talabalarning ijodkorlik qobiliyatlarini autocad grafik dasturida konstruksiyalash metodikasi orqali rivojlantirish	298
Sattarova D. H. Ta'lim jarayonida zamonaviy informatsion va kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish	303
Умиров Х. Б. Академик лицей талабаларига физикадан масалалар ечишни ўқитишда дастурий воситалардан фойдаланишни ривожлантириш	308

CHIZMACHILIK DARSLARIDA LOYIHALASH ELEMENTLARINI BAJARISHDA KOMPYUTER GRAFIKASIDAN FOYDALANGA HOLDA TALABALARNING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH

Achilov N. N.

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti Muhandislik va kompyuter
grafikasi kafedrasida katta o'qituvchisi*

Tayanch so'zlar: chizmachilik, loyihalash, grafik dastur, ijodiy qobiliyat, kompyuter grafikasi, geometrik chizmachilik, proyeksion chizmachilik.

Ключевые слова: рисунок, дизайн, графическая программа, творческие способности, компьютерная графика, геометрический рисунок, проекционный рисунок.

Key words: drawing, design, graphic program, creative ability, computer graphics, geometric drawing, projection drawing.

Respublikamiz mustaqillikka erishgandan so'ng malakali mutaxassislar tayyorlashga katta e'tibor berib kelinmoqda. Yuqori malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash bevosita ta'lim muassalarining moddiy-texnika va axborot bazasini mustahkamlash, yuqori sifatli o'quv adabiyotlar, darsliklar, elektron o'quv qo'llanmalar va ma'ruza matnlarini yaratish, elektron kutubxonalar tashkil etish bilan bog'liqdir.

Keyingi yillarda Respublikamizda kompyuter va informatsion texnologiyalarini rivojlantirish borasida bir necha chora tadbirlar ishlab chiqilmoqda. Jumladan respublikamiz maktablari, oliy o'quv yurtlari va ta'lim muassasalarini kompyuterlashtirish keng yo'lga qo'yilmoqda. Biroq davlat tilida yozilgan va informatika asoslariga doir adabiyotlar yetarli emas. Bu muammo, mavjud kompyuterlardan samarali foydalanishda, informatikaga va kompyuter grafikasiga oid bilimlarni keng omma orasida yoyishda qiyinchiliklar tug'diradi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, kompyuter grafikasi bilan ishlashni o'rganishni boshlagan foydalanuvchilar EHM qurilmalarining tuzilishi bilan tanishmasdan turib o'z bilimlarini mustaqil chuqirlashtira olmaydilar.

Kompyuter tasvirlariga bo'lgan qiziqish ularda juda katta hajmdagi ma'lumotlar saqlanishi bilan izohlanadi: tasvirlarni yaqqol namoyish etish imkoniyati mavjud bo'lib, ularni tashkil etish uchun axborot texnologiyalari sohasida maxsus bilimlar talab qilinmaydi.

Kompyuter grafikasi dastlab kesmalar yordamida chizish, ko'rinmas chiziqlarni o'chirish, murakkab sirtlarni akslantirish usullari, soyalarni shakllantirish, yoritilganlikni hisobga olish tamoillari sifatida mustaqil yo'nalish bo'lib paydo bo'lgan. Bu yo'nalish vektorli grafikani rivojlantirishga xizmat qildi. Keyinchalik uch o'lchovli (3D) grafika yo'nalishi paydo bo'ldi.

Hozirgi kunda kompyuter grafikasining qo'llanish sohalari ancha kengaydi, ya'ni uni keng tadbiiq qilish imkoniyatlari paydo bo'ldi. Natijada kompyuter grafikasi faoliyati dasturlash va kompyuter texnikasi bilan bog'liq bo'lmagan mutaxassislarning ish vositasiga aylandi. Kompyuter grafikasining yangi yo'nalishlaridan biri haqiqiy tasvirlarni shakllantirishning uslub va tamoillarini ishlab chiqishga bag'ishlanadi.

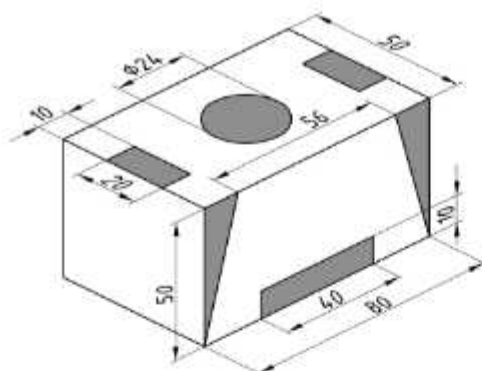
Berilgan ma'lumotlarni tahlil qilishda, olingan natijalarni ko'rgazmali tarzda ko'rsatish va taqdimot (prezentatsiya) uchun materiallar tayyorlashda, tasvirlarni qayta ishlashda, yangi murakkab kompozitsiyalar yaratishda zamonaviy kompyuter grafikasi keng qo'llaniladi.

Kompyuter grafikasi kursining vazifasi quyidagilardan iborat:

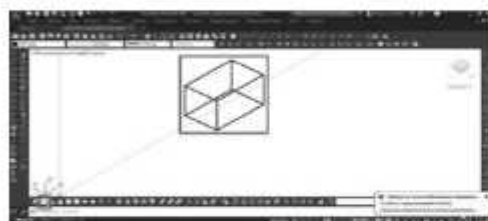
- ▶ o'quvchilarga hozirgi zamon kompyuter grafikasi bo'yicha nazariy va amaliy bilim ko'nikmasini hosil qilish;
- ▶ foydalanuvchilarning hozirgi zamon kompyuter grafikasi vositalari va ularni ishlatilishini o'zlashtirishlariga erishish;
- ▶ kompyuter grafikasining texnologik tuzilishini va har xil taqdimot materiallarini tayyorlash namoyish etishni o'rganish;
- ▶ hozirgi zamon kompyuter grafikasidan o'zining o'quv sohasi va professional faoliyatida foydalanishni bilish;
- ▶ kompyuter grafikasining texnikaviy vositalari va zamonaviy programmalaridan foydalanishni bilish.

Muhandislik (injenerlik) grafikasi – bunday grafika chizmachilik, loyihalash va konstruktorlik ishlarini avtomatlashtirishda keng qo'llaniladi. Injenerlik grafikasi analiz, sintez, modellashtirish, chizmachilik, boshqarish va shu kabi loyihalash ishlarini avtomatlashtirishning hamma bosqichlarini o'z ichiga oladi.

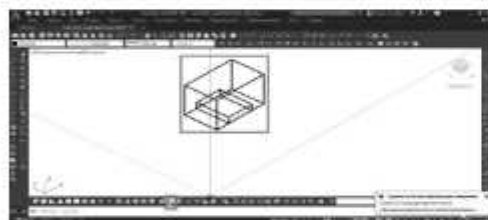
Hozirgi kunda oliy ta'lim muassasalarida muhandislik kompyuter grafikasi fanini o'qitish orqali talabalarda ijodiy qobiliyatlarini rihvojlantirish uchun grafik dasturlarni o'rgatib kelinmoqda. Grafik dasturlardan bir bo'lgan AutoCAD dasturi orqali talabalar turli xil chizmalarni sh dastur orqali bajarib kelmoqdalar. Vazifalardan biri bo'lgan o'yib olish oqqali yang detal hosil qilish. O'yib olish orqali yangi detal chizishni AutoCAD dasturi orqali ko'rib chiqamiz (1-chizma).

1-chizma

2-chizma

3-chizma

Bu chizmada rang bilan ko'rsatilgan qismlarni olib tashlansa yangi bir detal hosil bo'ladi va shu hosil bo'lgan detailni 3 ko'rinishini va aksonometrik proyeksiyalarini albatta qirqimi bilan bajaramiz.

1. Моделирование panelidan Ящик buyrug'i bilan bizga kerakli bo'lgan uzunligi 80 eni 50 balandligi 50 bo'lgan jismni yasab olamiz (2-chizma).

2. O'lchamlari bo'yicha chizib olingan detailni belgilangan joylarini o'yib olamiz. Detailni pastki markazida uzunligi 40, eni 50 va balandligi 10 bo'lgan parallelepiped o'yib olingan. Buni bajarish Моделирование panelidagi Ящик buyrug'idan foydalanib bajaramiz. Ящик buyrug'idan foydalanishda buyrug' sichqonchanning chap tugmasini bosish orqali yuklanadi. Ishchi oynaning bo'sh joyida sichqonchanning chap tugmasini bosamiz va klaviaturadan uzunligini ya'ni 40 kiritamiz keyin klaviaturadagi Tabni bosamiz eni ya'ni 50 kiritib Enter tugmasini bosamiz.

Shundan so'ng balandligi 10 o'lchamni kiritib enter tugmasi bosiladi. Chizilgan parallelepipedni belgilab Переместить buyrug'i bilan detailning pastki markaziga joylashtiramiz (3-chizma).

3. Вычитание buyrug'i bilan o'yib tashlanadi. Вычитание buyrug'idan foydalanish ketma-ketligi:

Вычитание buyrug'i sichqonchanning chap tugmasi orqali yuklanadi. Birinchi asosiy detal ustida sichqonchanning chap va o'ng tugmasi bosiladi shundan so'ng o'yib olinadigan detal ustida sichqonchanning chap va o'ng tugmasi bosiladi va o'yiq hosil bo'ladi (4-chizma).

4. Qolgan o'yib olinishi kerak bo'lgan qismlarini ham shu tartibda bajariladi va yakunda bizda tayyor detal hosil bo'ladi (5-rasm).

qiladi. Masalan o'quvchi va talabalar ichidan 2 ko'rinish asosida yetishmovchi ko'rinishini bajarish vazifasi berilsa kimlardur aksonometrik proyeksiyani bajarib keyin yetishmovchi proyeksiyani bajaradi. Kimdir esa yetishmovchi proyeksiyani bajarib bo'lgandan keyin aksonometrik proyeksiyani bajaradi. Yana sirtlarning kesishish chiziqlarini bajarishda ham talabalar kesishgan chizig'i qanday chiqishini tasavvur qilishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Shunday vaqtda biz AutoCAD dasturida ikki sirtning chizib ularni kesishtirib ko'rsatsak talabalar uni ko'rib qanday chiziq chiqishini biladi va vazifani bajarishda qiyinchilikka duch kelishmaydi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki AutoCAD dasturidan qanchalik dars jarayonlarida samarali foydalansak dars samaradorligi va dars sifatiga erishgan bo'lamiz. Talabalar ham shu dastur orqali ijodiy qobiliyatlarini ham nayon qila oladilar. Berilgan vazifalarni tez va sifatli bajarib ma'lum yutuqlarga erishadi.

Adabiyotlar:

1. Achilov Nurbek Norboy o'g'li (2020). The use and importance of the three-dimensional features of the auto cad program in drawing projects in public schools. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8 (3) Part II, 189-192.
2. Kukiev, B., O'g'li, N. N. & Shaydulloyevich, B. Q. (2019). Technology for creating images in autocad. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 7 (12), 49-54.
3. Achilov Nurbek Norboy o'g'li (2020). Pedagogical and psychological fundamentals of formation of space imagination and creative ability in students. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8 (4), Part II, 38-40.
4. Achilov Nurbek Norboy o'g'li, Bekqulov Quadrat Shaydulloyevich, Ko'kiyev Boburmirzo Baxodir o'g'li & Jumayev Isroil Omandovlat o'g'li (2020). Methods of developing creative abilities in children. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8 (10) Part II, 151-153
5. Achilov N.N., Ko'kiyev B.B., Bekqulov Q. Sh. Yaqqol tasvirlarni bajarishda autocad dasturidan foydalanib loyihalash Муталлим ҳам ўзлуксиз билимлендириш илимийметодикалык журнали №2 2020 ISSN 2181-7138
6. Achilov Nurbek Norboy Uglu Methods of Using Game Technologies in the Development of Lesson Effectiveness and Creative Abilities in Drawing Lessons *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, Vol. 24, Issue 05, 2020 ISSN: 1475-7192
7. Achilov, N. N. (2022). Bo'lajak pedagoglarning kreativligini rivojlantirish usullari. *Academic Research in Educational Sciences*, 3(6), 650-654.

РЕЗЮМЕ

Chizmachilik darslarida Auto CAD dasturidan samarali foydalanish ijobiy natija beradi. Loyihalash elementlari mavzularida shu dasturdan foydalanib dars o'tish dars sifatini oshirishga va talabalarni bu fanga va mavzuga bo'lgan qiziqishlarini oshirishga xizmat qiladi. Bu maqolada aynan shu haqida ma'lumotlar berib o'tilgan.

РЕЗЮМЕ

Эффективное использование программного обеспечения AutoCAD на занятиях по черчению дает положительный результат. Использование данной программы для преподавания предметов элементов дизайна повысит качество урока и повысит интерес учащихся к данному предмету. В этой статье представлена информация об этом.

SUMMARY

The effective use of Auto CAD software in drawing classes has a positive result. Using this program to teach the subjects of design elements will improve the quality of the lesson and increase students' interest in this subject. This article provides information about this.

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеу институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

**«МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИҰ»**

№ 2/3

Нөкис — 2023

Басып шығыуға жууапкер:

А. Тилегенов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов, Р. Утепов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшеси №54

Тел.: 224-23-00

e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,

mugallim-pednauk@umail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жууан қайтарылмайды, журналда жэрияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Мугаллим ҳәм үзликсиз билимлендириу» журналынан алынды, деп көрсетилиуи шэрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге кабыл етиледи. Мақалада келтирилген маглыуатларға автор жууапкер.

Оригинал-макеттен басыуға рухсат етилди 15.05.2023. Форматы 70x100¹/₃

«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.

Шэртли б.т. 29,5 . Нашр. т. Нусқасы _____ Буйыртпа №

